

do a peccando cessare. Et inde probatur altera pars, quia postquam dæmon suspendit omnem actum malum, potest prodire in actum voluntatis liberum circa objectum ex genere suo bonum, et non habet alium actum malum, qui per modum intentionis alterius pravi finis necessario inferat malitiam in alium actum, neque etiam apparet alia circumstantia mala, quæ necessario ibi interveniat, et quasi misceatur; ergo poterit dæmon bonum actum aliquando exercere. Et augetur difficultas: quia etiam posito odio Dei necessario, vel ira, et obmurmuratione contra ipsum, non sequitur, omnes alios actus dæmonis ab illis imperari, vel ad pravam finem (ut argumentati sumus), ordinari.

17. *Scoto concedendum odium Dei non exerceri a damnatis necessitate physica.*—Ad principalem difficultatem de necessitate odii fateor, non probari sufficienter, illum actum sequi necessario quoad exercitium ex tristitia, vel aliis actibus pure pœnalibus necessariis: quia non apparet inter eos tam intrinseca connexio, ut ex uno alius necessario resultat. Nec etiam apprehensio Dei sub ratione cruciantis videtur sufficiens ad necessitandam voluntatem quoad exercitium talis actus, vel ratione ipsius apprehensionis, quia illa non habet per se causalitatem in voluntate, sed tantum quasi per accidens per modum applicationis propriæ causæ: nec etiam ratione objecti, quod per se movet voluntatem, quia forte non habet tantam vim ad promovendam voluntatem, vel licet illam habeat respectu actus aversionis a tali malo, aut displicentiæ, vel tristitiæ de præsentia illius; nihilominus non tanta necessitate potest cogere ad odium Dei, quia proprium odium personæ inferentis malum non necessario sequitur ex displicentiâ, vel fuga mali immissi, sed ad summum sequitur desiderium fugiendi actionem ejus, vel quod ipsa agere desistat, etiamsi ipsi nullum malum desideretur, quod ad proprium odium abominationis, ut vocant, pertinet.

18. *Exerceri tamen necessitate morali.*—Verumtamen licet in illo actu non appareat naturalis, et physica necessitas, quoad exercitium, nihilominus considerando alias circumstantias talis personæ, saltem moralem necessitatem exercendi talem actum inducere videntur. Nam dæmon nihil boni, neque liberationem ab illo misero statu, nec mitigationem ejus a Deo sperat; adeo ut ipsum esse, et operari, quod a Deo se recipere cognoscit, beneficium non reputet, sed potius inter mala computet,

quia majus incommodum censet sic esse, quam non esse, et conservari ad tale supplicium, pejus, quam annihilari sibi esse judicat, ut est probabilior sententia. Unde fit, ut nullo modo ad amandum Deum moveatur, quia nec bonitatem ejus secundum se, et absolute considerat, sed semper cum respectu ad seipsum; et ita non apprehendit illum ut benefactorem, sed absolute, ut inflictorem malorum. Hinc ergo verisimile fit, vel semper prosilire in actum odii Dei, vel raro a tali actu cessare. Quod si forte potest interdum ita occupari in aliis actibus, ut ab illo desistat, semper manet quasi necessitatus quoad specificationem ad simile odium: quia ita manet dispositus, ut quoties redierit ad cogitandum de Deo, et exercendum affectum directum circa ipsum, in odium potius quam in amorem exeat, qua semper apprehendit Deum sub illo motivo, et cum dicta desperatione aliquid commodi obtinendi ab ipso.

19. Declaratur hoc amplius, quia voluntas creata vix potest diligere suis viribus alium propter ipsum, sine ullo respectu ad se, quia amabile bonum, unicuique autem proprium, et quia amabilia ad alterum ex amabilibus ad se derivantur. Quæ axiomata saltem in hoc sensu vera sunt, ut nemo naturaliter diligit alteri bonum propter seipsum, nisi cum illo talem unionem habeat, ut reputet alium aliquo modo bonum suum. Damnati ergo, quia ita sunt a Deo separati et divisi, ut jam non apprehendant illum ut bonum suum, ideo ita sunt dispositi, ut nec illum propter seipsum, nec sibi diligere valeant. Unde fit, ut vel in perpetuo actu odii Dei insistant, vel saltem quoad specificationem semper determinantur ad odium, quoties affectum circa Deum exercent. Ex quo ulterius addere possumus, damnatum semper diligere se plusquam Deum, vel explicite, ac formaliter, vel saltem implicite, ac virtute: tum quia se vehementer diligit, Deum autem nullo modo, ut declaratum est; tum etiam quia sine moderatione ulla, et cum summa appetitione fugit illum statum, cupitque illo carere, etiamsi oporteret Deum non esse. Quia vehementia doloris, et tristitiæ cum naturali amore sui, ex se ad hunc excessum desiderii inducunt, et nihil est quod damnatum contineat, vel ejus affectum moderetur, ne ita se præcipitet.

20. *De aliis actibus similiter dicendum necessitate morali semper exerceri aliquem indeterminate.*—Et hinc ulterius fit, ut dæmon semper in aliquo actu malo versetur, vel se ni-

mium amando, vel Deum odio habendo, aut per generalem ac formalem actum odii, aut per voluntates particulares blasphemandi, maledicendi, aut inferendi DEO injuriam, aut malum aliquod saltem extrinsecum procurando, aut etiam odio habendo DEUM in creatura sua, præsertim in homine: et consequenter invidendo illi, et omne malum illi procurando. Quia imprimis voluntas Angeli nunquam transit ab actu ad non actum, sed ab uno actu ad alium (ut in libro tertio diximus) quia semper est in completo actu secundo, neque potest suspendere omnem actum liberum (ut Scotus etiam supra fatetur). Et ideo licet fortasse nullus possit designari actus malus in individuo, in quo dæmon semper, ac necessario perseveret; nihilominus non propterea cessabit ab actu malo, sed ab uno in alium transit. Quia eisdem etiam incommodis ita moraliter impeditur ne a malo actu transeat ad bonum, ut moraliter sit illi impossibile. Primo quia non excitatur ad operandum a pura ratione boni honesti, vel quia nullum inde commodum sperat, et consequenter nec talem effectum sibi bonum reputat, sicut supra de ipsomet DEO dicebamus: vel certe quia ex aliis affectibus, et perturbationibus mentis non sinitur de tam puro motivo volendi cogitare, vel ab illo trahi. Unde sumitur altera ratio, quia ab aliis affectibus, vel odii, vel iræ, vel invidiæ, ita ducitur, ut nihil velit ex objecto bonum, quin aliqua mala circumstantia, vel prava intentione illud dehonorent, ut facile ex dictis intelligi potest, et amplius statim explicabitur.

21. *Replica quod ex necessitate morali non sequatur impotentia simpliciter bene agendi seu obstinatio.*—Replicabit vero aliquis, ex omnibus dictis ad summum colligi in damnatis moralem impossibilitatem, quæ non est absoluta impossibilitas, sed magna difficultas, ex qua non licet inferre, damnatos nunquam bene operari, sed raro, quia quod non est simpliciter impossibile, est contingens; ergo saltem raro eveniet. Et ad hoc solent exempla adduci ex Sap. 5, ubi damnati dicuntur suum errorem cognoscere, et de illo affligi et dolere, quod per se bonum est, et licet in eis infructuosum, et imperfectum sit; nihilominus nulla circumstantia ibi refertur, propter quam malum censeri debeat. Item de divite epulone, qui ex naturali dilectione fratrum curam, et desiderium ostendebat, ne in illum locum tormentorum venirent, Luc. 16, unde Chrysostomus, tom. 4, de Lazaro, etc., expendens verba illa divitis: *Oro te ut mittas Lazarum, etc.*, inquit: *Vide*

quam humanum, quam mansuetum pœna illum reddiderat. Et consequenter, ita explicat verba, ut indicet bono animo studuisse providere fratribus adversus imminentiâ mala.

22. *Replica solum impugnat impossibilitatem physicam.*—Ad replicam principalem respondeo, concedendo istam impossibilitatem, non esse per earentiam physiciæ potentiæ activæ ex parte voluntatis dæmonis. Cum enim fateamur, hos actus esse liberos dæmoni saltem quoad exercitium, necesse est ut in illo sit aliquo modo potentia ad agendum, et non agendum, etiam suppositis omnibus conditionibus, et impedimentis, quæ determinationem voluntatis antecedant, ipsamque ante illius consensum liberum efficiunt, quia hoc est intrinsece necessarium ad libertatem, ut ex propria materia suppono; ergo saltem est necessaria potentia physica, nulla enim potest esse minor, quæ sufficiat. Item contraria necessitas non est physica, ut discursus facti probant; ergo nec opposita impossibilitas potest esse physica.

23. *Non impugnat moralem, quæ sufficit ad obstinationem.*—Dico tamen, hanc moralem impossibilitatem sufficere ad obstinationem simpliciter: quia tanta est ut infallibiliter nunquam, nec etiam raro contingat oppositum evenire, id est, ut damnatus bene simpliciter operetur. Quod enim moralis impossibilitas tanta esse possit, exemplis demonstratur ex materia de Gratia sumptis. Homo enim lapsus, et speciali privilegio gratiæ carens, non potest dici omnia venialia peccata vitare, quæ impotentia non physica, sed moralis est, quoniam ad singulos actus potentia physica non deest. Et nihilominus tanta est illa impotentia moralis, ut nunquam oppositum evenire contingat. Et simili modo non potest homo lapsus solis viribus liberi arbitrii gravissimam tentationem vincere, quæ impotentia moralis est, et nihilominus tanta est naturæ fragilitas, ut nunquam contraria potentia physica effectum suum consequatur. Ad hunc ergo modum cogito, damnatos in perpetua tentatione, et inductione gravissima ad male agendum, aut volendum versari, tantamque esse fragilitatem liberi arbitrii creati, ut tali tentationi perpetuo addictum, et omni auxilio gratiæ, omnique consolatione, et spe illius destitutum, nunquam possit actum aliquem ex omni parte bonum elicere. Ac subinde licet sub illis impedimentis, et circumstantiis potestas physica voluntatis perseveret, ita esse moraliter ligatam, et addictam, ut impossibile illi sit talem actum efficere tanta impossibilitate, licet morali, ut

nunquam eveniat contrarium. Nec video theologicum principium, quod nos cogat, majorem necessitatem operandi malum voluntati obstinatae et damnatae tribuere. Si quis tamen putet illam esse admittendam, necesse est, ut non solum carentiam omnis auxilii gratiae, sed etiam denegationem generalis concursus ad actus simpliciter bonos damnatis attribuat, quod (ut supra dixi) improbable non est.

24. *Ad confirmationem replicae in num. 29 sumptam ex Sap. 5.* — Omnia vero exempla, quae hactenus in superioribus a nobis in contrariam partem inducta sunt, quaeque non solum de possibili, sed etiam de facto procedunt, nihil omnino ad rem faciunt, nec quidquam ex eis ugeri potest. Nam in loco Sapientiae nullus actus voluntatis habens speciem boni damnatis tribuitur, praeter poenitentiam. Reliqua enim omnia, quae in illo capite describuntur, ad intellectum, et cognitionem spectant. Nimirum quod damnati ipsa rerum experientia convicti, et coacti suum errorem, et stultitiam fateantur: in qua cognitione nulla est bonitas, vel malitia moralis, sed (ut ita dicam) necessitas naturalis, qualis in ea fide invenitur, de qua dixit beatus Apostolus Jacobus, in Canonica sua Epistola, cap. 3, *dæmones credunt, et contremiscunt*, vel qualis est in remorsu perpetuo conscientiae, de quo scriptum est, *vermis eorum non moritur*. Semper enim praedicta convicti cognitione a propria conscientia reprehenduntur, non laudabili reprehensione, sed coacta. Poenitentia vero quae inde sequitur, non solum fructuosa non est, ut supra docui, verum nec est moraliter bona, quia non est ex honesto motivo, nec ex odio peccati propter turpitudinem ejus, sed propter incommoda, et mala poenae, quae ipsis attulit, ut ex verbis ejusdem Sapientis manifestum est, unde pertinet ad timorem mere servilem, et inordinatum.

25. *Item ad sumptam ex parabola Lucae.* — De alio vero loco Lucae, capite 16, peculiaris aliqua et difficilis agitur controversia, an scilicet tota illa CHRISTI narratio historica sit, aut habeat mixtam parabolam: multi enim hoc posterius docuerunt, quos refert, et sequitur ibi Maldonatus; qui addit, quamvis caetera, quae pertinent ad personas Lazari et divitis, et actiones eorum, tam in hac vita, quam in alia, historica sint, nihilominus illam partem ultimam, de petitione, et sollicitudine divitis pro quinque fratribus fuisse parabolice a Christo additam. Quod si hoc verum est, cessat exemplum, nullumque argumentum inde deduci

potest. Defendendo autem illam fuisse historiam etiam quoad illam partem, communis responsio est, divitem non ex amore, vel misericordia fratrum; sed ex amore sui petitionem illam fecisse, timebat enim ne, si fratres in illum locum pervenirent, ejus tormenta inde auferentur, ut ibi sentit Beda, et Gregorius, hom. 40, in Evang., vel etiam id facere potuit ex odio DEI, ne de suis etiam fratribus vindictam sumeret.

26. *Cur si damnati semper male operantur non auferantur eorum poenae.* — Sed dicit tandem aliquis, si daemones semper male operantur, et libere; ergo semper augmentum poenae merentur, et sic perpetuo acerbius punientur, quod dicendum, non est. Quia *ubi ceciderit lignum, ibi erit*. Sed in hoc puncto theologorum omnium, in 4, dist. 50, consensus est, damnatos per opera, quae extra viam faciunt, non mereri augmentum poenae essentialis damni, aut sensus. Et ratio eorum est, quia jam sunt in termino, et mereri, aut demereri, sunt proprietates operum viatorum, non eorum, qui ad terminum pervenerunt. Unde autem oriatur quod ille sit status termini, et non viae, varie explicatur. Dicendum vero est, habere hoc fundamentum in perpetuitate status, cum impotentia tendendi ad beatitudinem: constitutum autem, et consummatum (ut sic dicam) esse per divinam ordinationem, ut agentes de merito in tractatu de Gratia, libro duodecimo, capite quinto decimo, latius dicemus: nam oppositorum proportionem servata eadem est ratio.

CAPUT XII.

UTRUM DÆMONES AB IGNE CORPOREO ET SENSIBILI TORQUEANTUR.

1. *Simile dubium pro praesenti capite et sequentibus in tomo de Poenitentia, disp. 45, sect. 2 et 3.* — Explicuimus poenam damni, et cum illa caeteras spirituales, vel (ut ita dicam) mentales poenas, et incommoda declaravimus, solumque obiter aliquid de poena sensus attigimus, vel potius supposuimus: superest igitur, ut de illa ex professo tractemus. Dicitur haec poena sensus, non quia per actus sensuum, vel potentiam sensitivam sustineatur, sed quia causam et originem habet ab aliquo sensibili corpore, quod causa est hujus poenae; et ideo quatuor supersunt de hac poena explicanda. Unum est an revera ab igne corporeo procedat, aliud est quomodo ab eo fiat, tertium est, an tantus sit dolor inde resultans in damnato,

ut nullam suam delectationem patiat, quantum erit de loco, in quo daemones hanc poenam patiuntur.

2. *Philosophi ignis cruciatum apud inferos irridebant.* — Antiquus ergo fuit error dicentium ignem, qui daemones cruciari dicitur, non esse verum, et proprium ignem, sed per metaphoram sic appellari, ac subinde non per realem actionem, sed per apprehensionem spiritus torquere. Tribui solet hic error Pythagorae apud Ovidium, in *Metamorph.*, Epicuro apud Lactantium, lib. 7, cap. 7, et Senecae, epist. 24, ad Lucillum, et in consolat. ad Marciam, cap. 19 et 20, Ciceroni in *Tusculan.*, Plino, lib. 2, *Histor.*, cap. 65, quem secutus est Avicenna, lib. 9 *Metaphysicae*, cap. ultim., ut refert D. Thomas, in 4, dist. 44, quaest. 40, art. 2, alias, quaest. 97. Addit, art. 5, q. 26, de *Verit.*, a. 4, et refert Algazelus. At vero isti philosophi inferni locum, et omnes poenas vitae futurae negabant, fabulosa putantes omnia, quae de illis dicuntur, ac subinde non solum verum ac proprium, sed etiam metaphoricum ignem inferni deridebant. Qui error contra divinam est providentiam, et ideo in aliis locis impugnatur. Nunc autem tanquam certum supponimus puniri daemones, et damnatos in alio saeculo, et quamdam illorum poenam ignis nomine in sacra Scriptura significari; et ideo solum de veritate illius ignis inquirimus.

3. *Supposito ex fide dari ignem cruciantem damnatos, cujusmodi sit, queritur.* — *Opinio Catherini gravissimam inferni poenam dici metaphorice poenam ignis.* — Arguitur primo pro Catherino ex variis locis Scripturae. — In quo puncto Philo, in lib. de Congressu eruditionis causa, dixit, ignem cruciantem damnatos non esse, nisi vermum conscientiae. Et multi ex haereticis, et Lutheranis hunc errorem secuti sunt: ut refert Jodocus Coccius, in *Thesaur.*, lib. 40, art. 7, in principio. Et ex Catholicis Catherinus, in lib. de praem. Bonor. et supplic. Malor., ausus est dicere, ignem inferni non esse verum ignem sensibilem, atque corporeum, sed esse spiritualem poenam, quae per metaphoram et analogiam ignis vocatur, ut homines acerbiter illius poenae aliquo modo apprehendant, quia in rebus sensibilibus nihil est, quod acerbius, quam ignis cruciari videatur. Et hanc sententiam videntur probare scolastici, qui cum Avicenna supra, dixerunt, spiritus non cruciari a vero igne, sed cogitatione vehementi torqueri, apprehendendo se pati poenam ignis, ac si illam revera paterentur. Pro qua sententia referri solent Albertus,

Bonaventura, Aegidius et Durandus, sed revera illam non docent, quantum ad praesens attinet, ut ex sequentibus patebit. Potestque haec sententia primo persuaderi ex Scriptura isto modo. Quia divina Scriptura loquens de igne, quo daemones cruciantur, sufficienter imo melius intelligitur metaphorice vocem *ignis* usurpando, quam proprie; ergo nullum fundamentum nobis relinquitur, ut illum esse verum ignem asseramus. Consequentia clara est; et antecedens probatur primo ex loco illo Luc. 16, ubi dives ille dicebat, *quia crucior in hac flamma*, ibidem autem de eodem divite dicitur: *Elevans oculos suos vidit Abraham a longe*, eumque dixisse ad Abraham: *Mitte Lazarum ut intingat digitum suum in aquam, et refrigeret linguam meam*; manifestum est autem oculos, digitum et linguam, non nisi per metaphoram animabus separatis tribui; ergo eodem modo intelligendum est metaphorice summi flammam, cum illa cruciari anima dicitur.

4. Secundo probatur ex illo Job., cap. 24: *Ad nivium calorem transeat ab aquis nivium, et usque ad inferos peccatum illius*. Ubi sive sit sermo de transitu a frigore peccatorum hujus vitae ad calorem poenarum inferni, sive de vicissitudine poenarum in ipso inferno, semper aquae nivium metaphorice ibi dicuntur, nec enim credibile est propriam poenam aquarum, et nivium esse in inferno, sicut etiam constat ex hac vita non fieri transitum a propriis aquis nivium; ergo similiter cum dicitur, *ad calorem nivium*, non proprie intelligitur de calore ignis, sed de aliqua poena, sic metaphorice declarata. Tertio sumitur argumentum simile ex illis Scripturae locis, in quibus dicuntur damnati morderi, et torqueri a vermibus Isaia 66: *Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non extinguetur*. Quae verba de poenis damnatorum interpretatus est Christus Dominus Marci 9, dicens: *Bonum est tibi debilem introire in vitam, quam duos pedes habentem mitti in gehennam, in ignem inextinguibilem, ubi vermis eorum non moritur, et ignis non extinguitur*. Quae verba cogere videntur, ut de vermibus, et igne pariformiter intelligantur, quia de utrisque cum magna aequalitate proferuntur: sed vermis ex sententia omnium metaphorice sumitur pro spirituali remorsu conscientiae; ergo et ignis metaphorice intelligendus est, juxta illud Isaia 33: *Spiritus vester ignis vorabit vos*.

5. Quarto quia in sacra Scriptura poena ignis opponitur visioni beatificae tanquam summum malum summo bono; ergo per illum ignem